

Patriotizmas šiandien nemadingas. Ar tai tiesa?

Demokratinėje šalyje egzistuoja skirtingi požiūriai, kas yra patriotizmas. Karas į pirmą vietą iškėlė kovą, pasipriešinimą, tačiau patriotizmas suprantamas ir kaip tėvynės, kalbos, kultūros meilė, didžiavimasis savo valstybe. Patriotizmas gyvas lietuvių širdyse, ypač svarbu, kad patriotiškai mąstyti jaunimas.

Marius SMETONA

Vilniaus universitetas

PASAULIOLIETUVIS.LT

Kaip teigiama Tarptautinių žodžių žodyne, žodis *patriotizmas* į lietuvių kalbą pateko iš prancūzų kalbos (pranc. *patriotisme*), tačiau jo pradinis šaltinis yra graikų kalbos žodis *patris* 'tėvynė'. Anot Vandos Zaborskaitės, „[p]atriotizmas – gražus ir išdidus žodis. Jis ateina pas mus apsisiautęs romėniška toga, atsinešdamas su savim romėniškųjų dorybių – narsumo, santūrumo, pilietiškumo – spindesį. Su lotynišku žodžiu *patria* 'tėvynė' susijęs naujųjų laikų žodis *patriotizmas*. Jį sukūrė Didžiosios prancūzų revoliucijos epocha. Nebe ištikimybė valdovui tampa tautos ir valstybės katalizatoriumi, o ištikimybė ir meilė tėvynei. Iškeliami tautos vertė ir išaukštinamas žmogaus pasišventimas tautos gerovei“ (Zaborskaitė 1992).

Lietuvių kalbos žodynas teikia vieną patriotizmo reikšmę: 'atsidavimas, meilė, pasiaukojimas savo tėvynei, savo liaudžiai'.

Viktorija Daujotytė patriotizmo skatinimo apraiškų išvelgė dar Donelaičio

kūryboje: „Kristijono Donelaičio „Metuose“, lietuviško poetinio žodžio pradžių pradžioje, sušvinta tautos sąmonės ir savigarbos balsas: lietuvis, savo gimtosios žemės šeimininkas, neturi gūžtis prieš ateivius, nors jie ir stipresni karaliaus parama ir savo įžūlumu; jis turi rūpintis išlikti savimi, branginti savo kalbą, papročius, dorovę; nemėgdžioti ateivių, neapsimetinėti, nesilankstyti galingesniam ir turtingesniam.“ Simono Daukanto žvilgsnis grimzdo į tautos praeities amžius. Didžiavimasis tautos nueitu keliu, jos išsaugota darbų, būdo ir žygių atmintis yra atrama tautos dabarčiai, jos ateities viltims. Iš S. Daukanto tradicijos išaugę Vinco Kudirkos žodžiai „Iš praeities Tavo sūnūs te stiprybę semia“. Antano Baranausko poezija švytėjo pasigėrėjimu gimtąja kalba, džiaugsmu, kad gali ją kalbėti ir nusakyti tėvynės grožį (ten pat). Apie patriotizmą daug rašė tarpukario filosofai S. Šalkauskis ir A. Maceina. Abu teigė, labai svarbu yra tautinis auklėjimas. S. Šalkauskiui patriotizmas yra dorinė pareiga, darbas, tobulinimosi ir pažangos veiksnys, A. Maceinai – veiklumo pradas, verčiantis tobulinti save ir savo tautą, kūrybos stimulus. Jis skyrė kelis patriotizmo požymius: prisirišimas prie gimtosios žemės, tautos praeities pažinimas, tautinio idealo meilė, t. y. meilė ne tokiai tėvynei, kokia ji yra, bet tokiai, kokia ji turi būti (Maceina 1934). Panašią patriotizmo sampratą skleidė Sąjūdis ir atkurtos Lietuvos politikai bei šviesuomenė. Vytautas Landsbergis patriotizmą, įvardytą kaip tėvynės meilė, siejo su tikėjimu ir krikščioniškąja religija. Andrius Kubilius tapatino patriotizmą su pasipriešinimu sovietiniam režimui, protesto veiksmais ir neblėstančiu laisvės troškimu. Dalia Grybauskaitė pabrėžė šalies karinį pasirengimą ir gynybą. Jos manymu, kariuomenė yra tarytum „tikrojo patriotizmo pavyzdys“, nes apima visą kompleksą vertybių, sudarančių tėvynės meilės branduolį: ištikimybė, drąsa, pasididžiavimas ir pagarba savo šaliai. Valdas Adamkus vadino patriotizmą „natūralia mūsų brandos dalimi“. Čia vėl noriu pacituoti Vandą Zaborskaitę, kad laikui bėgant „patriotizmo sąvoka įgauna konkretų turinį. Ji turtėja ir pildosi slenkant istoriniam laikui ir gausėjant tautos istorinei patirčiai“ (Zaborskaitė 1992). Atgavus Nepriklausomybę patriotizmas buvo vertinamas nevienareikšmiškai: dar nepamirštos pokario partizanų aukos ir jų patriotinė dvasia, bet gyvas ir sovietiniais laikais lietuviams per prievartą kištas „tarybinis patriotizmas“, „karinis patriotinis auklėjimas“, tad į patriotizmą žiūrėta skeptiškai. Būta ir patriotizmo niekinimo bangos, kai 1-ame šio amžiaus dešimtmetyje pasipylė A. Šliogerio pasakytos frazės „Patriotas – idiotas“ interpretacijos. Vieni ja remdamiesi tyčiojosi iš tų, kurie kalbėjo apie tėvynės meilę, kiti bandė įrodyti, kad filosofo posakio negalima suprasti tiesiogiai. Šiam straipsniui atrinkti jau XXI a. antrojo dešimtmečio pavyzdžiai, kai primirštas

sovietinis patriotizmas, nuslūgęs Nepriklausomybės įkvėptas ir pakylėtas patriotizmas, rečiau valkiojama frazė „Patriotas – idiotas“, lietuviai gyvena normalų demokratinės šalies gyvenimą ir, atrodo, svarbesnės turėtų būti kitos vertybės. Iš anksto galima konstatuoti, kad ir šį dešimtmetį dėliojasi keliasluoksnis ir gana prieštaringas patriotizmo paveikslas:

- patriotizmas yra tėvynės, kalbos, kultūros meilė, didžiavimais savo valstybe, darbas valstybei

2013 m. profesorius A. Gumuliauskas rašė: *Patriotizmas pirmiausia prasideda nuo pagarbos, meilės savo šeimai, savo gimtinei, o vėliau jis virsta į atsidavimą savo valstybei. Šiandien patriotizmas – tai naujos Lietuvos kūrimas. Lietuvos, kuri rastų vietą globaliame pasaulyje, kad išliktų tokia svarbi, kokia buvo iki šiol.*

2014 m. „Lietuvyje“ R. Kriaučiūnas teigė, kad *patriotizmas yra reiškiny, kai gerbiama, ginama ir mylima sava šalis ar regionas, tauta, kalba, kultūra.*

2021 m. muzikologė A. Pakarklytė duodama interviu pirmiausia nubrėžė sąvokos ribas. Jos įsitikinimu, *patriotizmas pasireiškia realiu veiksmu arba poelgiu. Jis įrodomas ne žodžiu, ne širdute socialiniame tinkle ir ne užsakyto kūrinio parašymu. Man patriotiška atrodo, kai, pavyzdžiui, Mirga Gražinytė-Tyla laisva valia į programą su Niujorko Metropolitenos operos orkestru įtraukia Juozo Naujalio „Svajonę“. „Carnegie Hall“ scenoje ji galėjo diriguoti bet ką, kad ir dar vieną visuotinį Vakarų klasikos šedevrą, bet pasirinko, anot vietinių kritikų, niekam nežinomo kompozitoriaus iš Rytų Europos kūrinį.*

2021 m. D. Gudzinevičiūtė teigė: *Mano nuomone, patriotizmas – ne tik ant balkono krašto pakabinta vėliava. Tai darbas valstybės labui ir augimui, įsipareigojimas būti aktyviu, socialiai atsakingu piliečiu, pastangos skleisti žinių apie šalies istoriją ir jos laimėjimus. Lietuvos garbę tarptautinėse varžybose ginantys atletai dirba labai sunkiai, kad mūsų šalies vardas ir pergalės skambėtų visame pasaulyje. Manau, lietuviai yra patriotiška tauta. Gal todėl, kad vis dar prisimename, kokia yra laisvės kaina, ir ją vertiname. Turbūt todėl nemažai garsių sportininkų yra davę priesaiką ir priklauso Krašto apsaugos savanorių pajėgoms.*

- patriotizmas šiandien nebėra vertybė

2019 m. Č. Iškauskas apgailestavo, kad *štai šiandien akivaizdu, kad patriotizmas išplaunamas, jis tampa menkaverte detale, dažnai niekinama ar netgi tapatinama*

su juodžiausiais nacionalizmo pasireiškimais.

2016 m. net vyko apklausa „Kuo patriotizmas skiriasi nuo nacionalizmo“. Atsakymai glumina: *nežinau; nežinau, niekuo; patriotizmas yra viso labo labiau politiškai neutrali sąvoka, maskuojanti tą pačią nacionalistinę ideologiją; vergavimas, tik kitais tikslais.* Tad nenuostabu, kad viešojoje erdvėje ėmė skliti naratyvas – būti patriotu gėda, žema, juokinga, kvaila.

Kad patriotizmo sąvoka įgauna neigiamą reikšmę, pastebėjo ir žurnalistas A. Perednis: *Kodėl patriotizmo sąvoka – kažkas pasakė – įgyja neigiamą atspalvį? Čia visiška sąvokų sumaištis. Juk Tėvynės meilė – vertybė. Apie ją gali būti ir nekalbama, bet ji yra ir šildo arba jos nėra ir kas nors nešiojasi tuštumą. Kai žodis „meilė“ turės neigiamą atspalvį, žmonija visai išsigims.*

O štai citata iš R. Šmaižio tinklaraščio: *Patriotizmas, kaip ir daugelis kitų vertybių šiais laikais, nyksta dėl įvairiausių priežasčių, pavyzdžiui, globalizacijos proceso, kitoje aplinkoje augusio jaunimo bei jo požiūrio į tokį dalyką. Šiuo metu dėl vyraujančios popkultūros ir kitokio jaunimo požiūrio būti patriotu nemadinga, jei toks būsi, tave visi laikys keistuoliu bukagalviu ar dar kuo. Patriotizmas laikomas atgyvenusiu dalyku, nes dabar tokių grėsmių nebėra, saugumo jausmą suteikia narystė įvairiose sąjungose, organizacijose, pavyzdžiui, NATO, Europos Sąjungoje, kurios, kaip Džordžas Bušas teigė, atskubės mums į pagalbą. Domėjimasis ir buvimas patriotu laikomas keistu dalyku šiuolaikinėje visuomenėje, ypač tarp jaunimo.*

Gal todėl pasigirdo šviesuomenės minčių, kad patriotizmas negali atsirasti iš niekur, jo reikia mokyti – taip, kaip tarpukariu rašė S. Šalkauskis.

Rašytojas J. Mikelinskas interviu dar 2013 m. pabrėžė: *Jeigu mes nekreipsime dėmesio į patriotizmo ugdymą mokyklose ir ypač jeigu nieko iš esmės nedarysime, kad masinė emigracija netaptų tautos savižudyste, kuriai patriotizmo nuosmukis uždega žalią šviesą, ji mus, kaip tautą, suris ir suvirškins.*

2019 m. A. Anušauskas teigė, kad *dar didesnę dėmesį turime skirti pilietiškumo ir patriotizmo, istorinės atminties puoselėjimui, rasti naujus būdus, kaip pasiekti kiekvieną Lietuvos pilietį.*

2018 m. karo istorikas Valdas Rakutis pastebėjo, kad jei suaugusieji bijo patriotizmo, tai kaip jį gali perduoti jaunajai kartai: *Didžiausia bėda ta, kad mes,*

suaugusieji, patys bijome būti patriotiški, todėl nutraukiame tradicijas ir vaikams tiesiog nebelieka jokio pavyzdžio. Drovimės garsiai kalbėti apie tautiškumą. Įvairios baimės trukdo būti laisviems.

Galbūt dėl iš viešosios socialinės erdvės skindančio naratyvo ir atrodė, kad *patriotizmo* sąvoka kiek priblėsusi, jaunimas labiau akcentuoja laisvę, saviraišką, lygybę, bet mano 2017 m. atlikta universiteto studentų apklausa parodė, kad jaunimui patriotizmas yra meilė, pagarba, darbas, pasiaukojimas savo tėvynei ir tautai. Patriotizmas sietas su pilietiškumu, tėvynės ir jos kalbos, kultūros, istorijos puoselėjimu, pasididžiavimu savo šalimi, valstybiniais simboliais. Tai rūpinimasis tėvyne ir jos gerove, pasiryžimas ją ginti iškilus pavojui, gyvenimas savo šalyje, atsidavimas jai, valstybinių, tautiškų švenčių šventimas. Patriotizmas suvoktas kaip jausmas, vertybė, tikėjimas, sąsaja, ištikimybė, laisvė, kalba, šalies aukštinimas ir garsinimas. Tik pernelyg perdėtas patriotizmas jaunimui buvo atgrasus.

Prasidėjus Rusijos sukeltam karui, patriotizmo sąvoka grįžo su nauja jėga ir vertinimu. Tai paskatino ukrainiečių ryžtas ir užsidegimas ginti savo ir Europos laisvę. Mūsų žiniasklaidoje ryškiausiai iškyla patriotizmo sąsaja su gynyba:

„Šauktinių tarnybą baigę jaunuoliai atviri: pražūtingas karas Ukrainoje įkvėpė patriotiškumo, o ginti tėvynę drąsos tikrai nepristigtų“ (lrt.lt);

„Ukrainoje tęsiantis daugybės žmonių gyvybių pareikalavusiam Rusijos sukeltam karui bei Ukrainos žmonėms demonstruojant herojišką kovą už savo šalį, vis daugiau patriotiškų žmonių priima sprendimą stoti į Lietuvos šaulių sąjungą“ (lrt.lt);

„Niekam nekyla abejonių. Jei esi pilietis patriotas, medžiotojas, tuo labiau turi ginklą, privalai ginti Tėvynę“ (gargzdai.lt).

Mano 2022 m. pavasarį pakartotoje studentų apklausoje daugiausiai atsakymų – kad patriotizmas yra kova, priešinimasis, gynimas. Karas Ukrainoje į pirmą vietą iškėlė kovą už tėvynę, priešinimąsi okupantams, tėvynės gynimo svarbą. Šie trys aspektai verčia jaunimą atsigręžti į tėvynės istoriją, praeitį, kovas už laisvę, prisiminti partizanus ir kitas asmenybes, kovojusias už Lietuvą. Šiame kontekste daug svarbesni tampa ir valstybės simboliai, valstybinės šventės, laisvės sąvoka. Jaunimo prisimenami istoriniai įvykiai ir ypač partizaninis karas; žodis *partizanai* buvo 16-oje atsakymų, juose galima rasti ir posakius *partizanų veikla*;

patriotizmas man siejasi su partizanais, kurie gina savo valstybę nuo priešų bet kokia kaina ir kt. Prisiminti ir kiti priešinimosi okupantams būdai, veiklos, įvykiai: Sausio 13 d. įvykiai; slaptosios mokyklos XIX–XX a.; knygnešiai. Šalies gynimas suvokiamas ir kaip pasipriešinimas okupantams, ir kaip garbės gynimas, savo identiteto saugojimas. Šalia gyno visada iškyla ir kova (kova už valstybę man yra didžiausias patriotizmo pavyzdys; kova už tautines vertybes; kova už laisvę). Kartojasi tos pačios vertybės valstybė, tauta, bet prisideda ir laisvė. Minimi su kova, gynu, priešinimusi susiję daiktai (šautuvai, bunkeriai, kraujas). Gana aiškiai suvokiama, kad tai ir savo gyvybės aukojimas (savo žmonių, miestų ir šalies gynimas nuo okupanto, nors ir žinai, jog gali mirti). Kaip ir prieš penkerius metus, jaunimui patriotizmas neatskiriamas nuo tėvynės meilės, pagarbos, pasiaukojimo ir kalbos. Kaip rašoma vienoje anketoje: Mano nuomone, Lietuvoje skiriasi patriotizmo suvokimas praėjusiais laikais ir dabar. Anksčiau žmogus kovojo už tai, kad Tėvynė būtų laisva, kad išlaikytų kitoniškumą, kad pasipriešintų okupantams. Dabar žmogus meilę parodo vertindamas savo šalį ir partizanų, gynėjų iškovotą laisvę. O dabartinė situacija Ukrainoje parodo, kad patriotizmas kelia tautos dvasių, skatina nepasiduoti ir niekad neišsižadėti savosios žemės.

Tokia *patriotizmo* aktualizacija karo akivaizdoje suprantama, nes grėsmei esant visai šalia pasikeičia vertybių gradacija. Žinoma, jaunimas apie patriotizmą kalba nevienareikšmiškai, pasitaikė ir kiek labiau neigiamo vertinimo. Vienoje anketoje teigiama, kad patriotizmas yra gerai, bet jis *gali peraugti į šovinizmą, kai yra išaukštinama sava valstybė, bet yra menkinamas kitos valstybės autoritetas, manoma, kad jis nereikšmingas ir nelygiavertis*. Po šių žodžių toliau tęsiama mintis primena naujosios kairės mąstymą: *kartais manau, kad pasaulyje būtų geriau, jei visos valstybės, visi žmonės būtų viena bendra tauta, bendra valstybė, kurioje būtų tos pačios tradicijos, tą pati religija, kalba*. Kitoje anketoje panašios mintys, bet atsiranda kognityvinio disonanso apraiškų: *Aš patriotizmo nelabai sureikšminu, nes manau, kad tai labiau sukuria sienas tarp žmonių. Taip pat patriotizmas yra susijęs su konkrečios šalies vertybėmis, ir kartais sunku susitapatinti su viskuo, ką reprezentuoja tavo šalis, bet vertinu savo kalbą, nenorėčiau, kad ji sunyktų vien dėl to, kad kažkokiai kitai tautai ji nėra naudinga*.

Kaip matyti iš anksčiau pateiktų minčių, patriotizmo reikia mokyti: šeimoje savo pavyzdžiu, mokykloje, žinoma, ne paskutinė vieta tenka ir politikų bei visuomenininkų kalboms. Atkreiptinas dėmesys, kad į klausimą *Kur išgirdo apie patriotizmą?* didžioji dalis studentų, tai yra 60 %, atsakė, kad pagrindinis šaltinis,

iš kur semiasi žinių apie patriotizmą ir paties patriotizmo, yra mokykla, ypač istorijos ir lietuvių kalbos pamokos: *Pirmą kartą išgirdau iš lietuvių kalbos mokytojos ir auklėtojos, kuri vienintelė mano aplinkoje bandė įskiepyti nepamatuojamą meilę tėvynei; Na, manau, kad didžiausias patriotizmo mokytojas buvo mokykla, ypač lietuvių kalbos pamokose; Pirmą kartą, greičiausiai, išgirdau apie jį per istorijos pamokas, vėliau priklausant Lietuvos jaunųjų šaulių sąjungai.* Be jau minėtų pamokų, dar prisideda ir pilietinio ugdymo pamokos, bei, kaip matyti, ir pilietinės organizacijos: *Patriotizmas dažniausiai yra skatinamas valstybės, todėl daug dėmesio tam buvo skirta ugdymo įstaigoje: pilietiškumo pamokose buvo aptariamas patriotizmas, jo svarba.* 30 % respondentų atsakė, kad patriotizmą skiepia šeima: *Apie patriotizmą, kaip ir daugelis kitų mano amžiaus žmonių, sužinojau iš savo šeimos.* Beje, svarbu ir tai, kad šiomis dienomis patriotizmo šaltinis – tai knygos ir ypač socialiniai tinklai, kurie skleidžia informaciją apie tai, apie šių dienų istorinius įvykius. Turbūt geriausiai visus atsakymus apibūdina vienas: *Informacijos apie patriotizmą gauname iš mus supančios aplinkos: auklėjimo šeimoje, mokykloje, iš to, kas kalbama žiniose, ką perskaitome internete, kokias iniciatyvas matome visuomenėje, iš savo autoritetų. Galų gale, žinių apie patriotizmą gauname ir iš skaitomų knygų ar žiūrimų filmų, kurie vienaip ar kitaip taip pat formuoja šį suvokimą per pavyzdžius.*

Iš atsakymų matyti, kad sąvokos sampratai įtaką daro skaitoma literatūra, filmai, ir muzika prisideda prie patriotizmo ugdymo ar bent jau suvokimo. Keliose anketose buvo minėta Nepriklausomybės pradžios trijų Baltijos šalių (Lietuvos, Estijos ir Latvijos) bendra daina-himnas „Bunda jau Baltija“. Nepamiršti ir filmai. Dažniausiai minimas „Emilija iš Laisvės alėjos“.

Taigi, patriotizmas niekur nedingo, tik demokratinėje šalyje egzistuoja skirtingi požiūriai. Karas į pirmą vietą iškėlė kovą, pasipriešinimą, tačiau ir šiandien patriotizmas suprantamas kaip tėvynės, kalbos, kultūros meilė, didžiavimais savo valstybe. Ypač svarbu, kad taip mąsto jaunimas. Tačiau reikia nepamiršti, kad šioje sąvokoje, kaip ir kitose, telpa kur kas daugiau. Kaip teigia šeimos psichologas R. Pabiržis, „patriotizmas yra be galo sudėtingas ir individualus jausmų bei veiksmų derinys, geriausiai jį apibrėžtų simfonijos, kurioje vienu metu skamba daugybė garsų ir sąskambių, metafora.“

Literatūra

Maceina, Antanas, 1934, *Tautinis auklėjimas*, Kaunas: Šv. Kazimiero d-ja.

Zaborskaitė, Vanda, 1992, *Gairės: mokytojams ir moksleiviams*, Kaunas.

Straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos naujovės ir įdomybės“. Straipsnį rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Jei norėtumėte publikuoti visą straipsnį ar jo dalį, prašom nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.